

Zofia Małkowicz-Daszkowska

Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Przypadek *artistic research* albo rzecz o artystycznych strategiach przetrwania w XXI wieku

Są dziedziny, których rozwój jest o wiele szybszy, i one to właśnie nadają ton współczesnej cywilizacji. Mam na myśli naukę i technikę. Dwie najbardziej podstawowe funkcje sztuki – poznawcza i funkcja kreacyjna – zostały podważone; pierwsza – przez naukę, druga – przez technikę. [...] Ponieważ są one [nauka i technika] najbardziej charakterystyczne dla współczesnej rzeczywistości, sztuka nie może uniknąć ustosunkowania się do nich. Musi prowadzić dialog z nauką i techniką. Dialog ten wygląda różnie, tak zresztą jak każdy dialog sztuki z rzeczywistością. [...] [Z]jawiska artystyczne wchodzą tak dalece w kompetencje nauki i techniki, że nie da się ich oddzielić od tych ostatnich [...].

[Ludwiński 62-63].

Jerzy Ludwiński wygłosił powyższe słowa podczas VII Spotkania Artystów, Naukowców i Teoretyków w Osiekach w roku 1970. Jego diagnoza, mimo że odnosiła się do rzeczywistości sprzed 50 lat, trafnie sygnalizowała, iż wielowymiarowe i niełatwe do uchwycenia relacje pomiędzy sztuką, nauką i technologią¹ będą zyskiwać na znaczeniu, budząc coraz większe zainteresowanie artystów, teoretyków sztuki, badaczy kultury oraz nauki. Kiedy przyglądamy się tym interakcjom z perspektywy końca drugiej dekady XXI wieku, wzajemne wpływy oraz współdziałanie sztuki z naukami przyrodniczymi i ścisłymi stanowią jeden z niezwykle istotnych kierunków rozwoju współczesnej sztuki z kręgu kultury zachodniej.

1 Rozumianymi tutaj jako względnie autonomiczne przestrzenie życia społecznego wykształcone w toku procesów modernizacyjnych.

Nurt *art & science*, w ramach którego zlokalizować można inne pomniejsze, jak chociażby *bioart*, sztuka transgeniczna czy *hybrid art*, pomimo nieustannego rozwoju posiada już kilkudziesięcioletnią tradycję, własny kanon „dzieł sztuki” oraz szerokie zaplecze opracowań teoretycznych, poczynając od mitu założycielskiego „Trzeciej Kultury”² Charlesa P. Snowa z przełomu lat 50. i 60. XX wieku. Kwestią, która wydaje mi się szczególnie interesująca w kontekście tematu tego numeru „Czasu Kultury” oraz przywołanego na początku cytatu, jest wewnętrzne zróżnicowanie owego „dialogu” pomiędzy współczesną sztuką a nauką w sytuacji gwałtownego postępu techno-

2 Metafora trzeciej kultury pojawia się w tekstach najważniejszych badaczy współtworzących dyskurs o *art & science*, jak m.in. Stephen Wilson, Ryszard W. Kluszczyński, Roger Brockman, Roger Malina, Peter Weibel i Victoria Vesna.

logicznego, za którym podążają złożone kulturowe, społeczne i gospodarcze konsekwencje. Przekraczanie nowoczesnej opozycji sztuki i nauki dzieje się na wielu różnych poziomach i w wielu różnych kierunkach, zakresach i punktach równocześnie, tworząc tym samym zróżnicowany krajobraz wypełniony mnogością kultur artystycznych, naukowych i mieszanych. Posttechnologiczna kondycja oddziałuje również na przemiany w obrębie sposobów funkcjonowania nauk społecznych i humanistycznych, co nie pozostaje bez wpływu na ich związki ze sztuką. W takiej perspektywie *art & science* jest jedną pośród wielu form³, w ramach których „światy” sztuki i nauki mogą się ze sobą spotykać albo wzajemnie ze sobą reagować, a metafora „trzeciej kultury” może się okazać niewystarczająco adekwatna do opisu współczesnych relacji pomiędzy nimi.

Aby przyglądać się innym wymiarom „dialogu” sztuki-nauki w technosferze niż tylko tym dotyczącym nauk ścisłych i przyrodniczych, proponuję na chwilę odwrócić uwagę od wyobrażenia o spotkaniu dwóch „odległych” sobie światów i poszukać innych metafor. W tym celu zamierzam rozpatrzyć „pojedynczy” hybrydyczny – problematyczny przypadek i spróbować zrekonstruować obejmującą go sieć wpływów, zależności i napięć pomiędzy sztuką a nauką. Przedmiotem rozważań w moim artykule będzie zatem *artistic research*, którego niejednoznaczny status czyni go odpowiednim kontekstem do poszukiwania nowych połączeń i rekonstruowania nieuczęszczanych ścieżek. Aby zrealizować poczynione tutaj założenia, poszukiwać będę odpowiedzi na pytania: czym jest *artistic research* w odniesieniu do działalności naukowej i artystycznej? Co musiało się wydarzyć, żeby artyści mogli zacząć „prowadzić badania”? Jaki ma to związek z postępem technologicznym i przemianami w obrębie infrastruktury sztuki i nauki? W jaki sposób odwoływanie się do wartości i specyficznych rodzajów aktywności przypisywanych tradycyjnie światu naukowemu może być strategią zgodną z innymi „regułami gry” [Bourdieu] obowiązującymi w polu sztuki? Co mówi

to o kształcie i strukturze rzeczywistości społecznej, w której funkcjonują sztuka i nauka?

Czym jest *artistic research*?

Dlaczego *artistic research* to problematyczny przypadek? Pierwszoplanową kwestią jest tutaj brak jednorodnych definicji. Mówi się o nim jako o tendencji, ruchu, nurcie czy nawet dziedzinie z pogranicza sztuki⁴ i nauki⁵, która rozwija się głównie w Europie Zachodniej i Skandynawii od około 10–15 lat⁶ [“A Brief”], a na przestrzeni ostatnich kilku lat staje się powoli przedmiotem zainteresowania artystów i badaczy także w Polsce⁷. Głosy dotyczące *artistic research* są niezwykle zróżnicowane i odnoszą się do odmiennych poziomów funkcjonowania tego zjawiska. Za pierwszy krok do zrozumienia jego enigmatycznej natury można przyjąć perspektywę wskazującą na coraz częstsze adaptowanie przez artystów metod działania i technik zapożyczonych ze świata nauki, a w szczególności pochodzących z nauk humanistycznych i społecznych [Hannula] – przede wszystkim jakościowych. Mowa tu głównie o prowadzeniu badań terenowych lub pracy w archiwach czy też, ujmując rzecz ogólniej, o artystycznej pracy z materiałami i danymi generowanymi przy wykorzystaniu naukowych technik i procedur. Inną optykę proponują podejścia

-
- 4 Przede wszystkim mowa tutaj o sztukach wizualnych i performatywnych.
  - 5 Nauka rozumiana jest w tym kontekście możliwie szeroko, z uwzględnieniem nauk społecznych i humanistycznych, ale także jako pewien rodzaj kultury akademickiej.
  - 6 *Artistic research* w 2017 r. był również jednym z głównych tematów Biennale w Wenecji, gdzie jako efekt eksperyment współpracy najbardziej prominentnych badaczy i artystów pracujących w tym obszarze zaprezentowano A Research Pavilion 2017, który będzie mieć swoją kontynuację także w 2019 r.
  - 7 Brakuje jednak polskich naukowych opracowań. Jak wskazuje Paulina Brelińska w niepublikowanej pracy magisterskiej pt. *Research artystyczny. Analiza rozwoju młodej dziedziny z pogranicza sztuki i nauki: kontekst artistic research w Polsce* raczej używany jest potocznie – jako inspiracja czy sposób definiowania charakteru prowadzonych działań artystycznych [12]. Jako ilustrację można przywołać tutaj chociażby działania Doroty Nieznalskiej i np. prowadzone przez nią warsztaty-szkolenie pt. *Metodologia konstruowania projektów badawczych* w Fundacji OP ENHEIM we Wrocławiu w 2018 r. Jednym z wielu wydarzeń wprost odwołujących się do „artystycznego researchu” było *Laboratorium Research vol. 2* zorganizowane w Gdańskiej Galerii Miejskiej w 2017 r. [13].

---

3 O tym, w jaki sposób można systematyzować różne rodzaje wzajemnych interakcji pomiędzy sztuką i nauką, pisałam szerzej w artykule pt. *Nie tylko „art and science”: czyli jak myśleć o praktykach łączących sztukę i naukę? Propozycja nowej typologii*.

wskazujące na dyskursywny charakter metod pracy w ramach *artistic research*, podkreślając ich potencjał do wytwarzania wiedzy – mogącej stanowić alternatywę czy uzupełnienie dla wiedzy naukowej [Mühl; “The production of knowledge”; Dombos]. *Artistic research* jako aktywność oparta na praktyce (*practice-led activity*) rozumiana jest również jako synteza dwóch rodzajów działania: procesu artystycznego oraz pracy konceptualnej i interpretatywnej [Hannula et al.], której rezultatem są dzieła sztuki i wiedza naukowa [Caduff]. Podjęto również próby zdefiniowania *artistic research* w odniesieniu do innych rodzajów działalności badawczej [“A Brief”], takich jak *academic (scientific) research*, *practice-led research*, *research led-practice* i *arts-based research*⁸ czy też z innej strony – w kontekście funkcji, jaką *research* pełni współcześnie w praktyce artystycznej [Rubidge]. Na tę wystarczająco już zawiłą debatę nakłada się jeszcze problem potocznego definiowania czy wartościowania praktyki artystycznej jako artystycznego „researchu”⁹ po stronie samych twórców.

Dyskurs na temat *artistic research*, poza podejmowaniem problemu definicji, tożsamości tego zjawiska czy jego lokalnych odmian, skoncentrowany jest wokół: specyficznych kwestii metodologicznych; zagadnienia, czym jest dyskursywna, pozadyskursywna, naukowa czy artystyczna wiedza oraz jakie są jej sposoby i warunki wytwarzania; zasadności prowadzenia takich działań w określonych kontekstach artystycznych, naukowych lub społecznych; szans i zagrożeń wynikających z podejmowania „artystycznych badań”. Moim celem nie będzie jednak szczegółowe referowanie stanowisk biorących udział w tej debacie, ocena ich spójności czy też dyskutowanie z proponowanymi przez nie argumentami. Chciałabym podjąć refleksję nad *artistic research* jako złożonym fenomenem, który funkcjonuje w bezpośrednim powiązaniu z „wewnętrznymi” logikami działania pól sztuki i nauki oraz makroprzemianami: społecznymi, kulturowymi, technologicznymi – charakterystycznymi dla ponowoczesności – niosącymi skutki między innymi

w rozmywaniu, przesuwaniu czy przekształcaniu granic pomiędzy różnorodnymi sferami społecznego życia.

Specyficzne artystyczne strategie przetrwania i naukowe wpływy

Spójrzmy na *artistic research* w perspektywie historycznej ciągłości relacji pomiędzy współczesną sztuką i nauką¹⁰. Jeśli weźmiemy pod uwagę XX wiek, to dostrzeżemy, iż wzajemne interakcje pomiędzy sztuką i nauką mają długi rodowód. W kontekście pierwszej awangardy z jednej strony kwestionowano odrębność świata sztuki wobec innych sfer życia, w tym nauki – mowa tu w szczególności o dadaistach i futurystach. Z drugiej strony surrealiści otwarcie deklarowali czerpanie inspiracji z psychoanalizy. Wiedza naukowa stanowiła również ważny element praktyki artystycznej w działaniach minimalistów – gdzie była to fenomenologia, z kolei w sztuce konceptualnej istotną rolę odegrała semiotyka. Badacze zajmujący się *artistic research* wskazują właśnie na lata 60. XX wieku i na praktyki II awangardy oraz rozwój sztuki konceptualnej [Hannula], znoszącej granice pomiędzy teorią sztuki a praktyką artystyczną, jako na moment pierwszego bezpośredniego otwarcia się sztuki na naukę. Lata 60. to również czas, w którym wyraźnie krystalizuje się transgresyjna modalność sztuki, dzięki której przekraczane są granice uznanych mediów lub artystycznych form wyrazu – opisana przez Dicka Higginsa pod pojęciem intermediów. Tendencja ta stała się jedną z dominujących właściwości współczesnej sztuki, która nieustannie kwestionuje czy renegocjuje swoje zakresy, definicje i narzędzia. Współ z postępowaniem technologicznym wpłynęła na wykształcenie się postmedialnej kondycji sztuki, w ramach której media definiujące dotychczas jej odrębne dyscypliny przestały istnieć jako takie. Jak wskazuje Ewa Wójtowicz, wspólną cechą działań z obszaru sztuki postmediów jest przekraczanie granic: zarówno tych związanych z dostępem, jak i normatywnych oraz przestrzennych [320].

8 Pozostawiam angielskie nazwy, aby nie uruchamiać problematycznego wątku związanego z polskim tłumaczeniem poszczególnych rodzajów praktyk.

9 W Polsce w nieoficjalny obieg został wprowadzony na wpół zapożyczony zwrot „research artystyczny” [Brelńska 7].

10 Nie będę odnosić się tutaj do splotu sztuki i nauki w renesansie, ponieważ przedmiotem moich zainteresowań jest współczesna relacja, której specyfika ma bezpośredni związek z nowoczesnością i wykształceniem się „autonomicznych” pól nauki i sztuki.

Za sprawą twórców sztuki postmediów wiedza i nauka przenikają do świata sztuki jeszcze intensywniej, niż miało to dotąd miejsce. Wszystkie te działania, pomimo dużego zróżnicowania, wpisują się w długofalowy proces wykształcania specyficznej – „postartystycznej” [Ludwiński 65] strategii przetrwania sztuki, której celem jest wytwarzanie i utrzymywanie autonomii w przewrotny sposób. Strategia ta objawia się w rozszerzaniu zakresu artystycznych działań na inne (niż tylko specyficzne dla sztuki) sfery życia.

Poszukiwanie innych metafor dla relacji sztuki i nauki: Pierre Bourdieu i teoria pola

Powróćmy do cytatu otwierającego niniejszy artykuł. Jerzy Ludwiński, poza zwróceniem uwagi na zróżnicowanie dialogu pomiędzy sztuką a nauką, pokazuje również, że relacja ta kształtuje się jako pewien specyficzny układ sił, w którym strony ingerują w swoje kompetencje i rywalizują o pozycję w społecznym świecie. Aby pogłębić refleksję na temat artystycznych strategii przetrwania, warto odwołać się w tym miejscu do socjologii sztuki w ujęciu zaproponowanym przez Pierre’a Bourdieu. W jego teorii kluczową rolę odgrywa figura pola – areny o specyficznych relacjach władzy, dynamice i strukturze, na którą się składają elementy takie jak: aktorzy o zróżnicowanych pozycjach społecznych, habitusy (czyli dyspozycje do działania, myślenia i postrzegania rzeczywistości w określony sposób) i różne kapitały (od ekonomicznego po symboliczny), gdzie dochodzi do walk o władzę i ustanowienie prawomocnego światopoglądu. Jak wskazuje Bourdieu, nie da się precyzyjnie wyrysować czy zdefiniować granic jednego pola (np. politycznego, naukowego, artystycznego, religijnego), dlatego że to granice właśnie stanowią przedmiot walk – w ten sposób formując „front” pomiędzy poszczególnymi polami [Jacyno 51]. Celem starć między nimi jest wytwarzanie i utrzymywanie autonomii przy równoczesnym wprowadzaniu „rodzimego” światopoglądu oraz logiki działania na cudze terytorium – „poszerzaniu obszaru stosowanej prawomocności” [Małkiewicz]. Spory te dotyczą mianowania i interpretacji kwestii wyłaniających się w toku walk (czyli reakcji na to, co się dzieje w otoczeniu). Aby zrozumieć tę metaforę,

spójrzmy na *artistic research*: niewątpliwie jest jednym z takich spornych przypadków, zlokalizowanych na „froncie” pomiędzy polem sztuki a nauki. Dyskusja toczy się tutaj o kwestie takie jak „prowadzenie badań”, „natura wiedzy i jej wytwarzanie” – czyli o to, do jakiego porządku przynależą, jakie są ich definicje i kto ma do nich prawa. Kiedy rozważamy koncepcję „pola sztuki”, musimy mieć na uwadze, że spory toczone o kształt granic zawsze są podwójną grą. Poza zewnętrzną konfrontacją (zorientowaną wokół tematów autonomii i stref wpływów) równocześnie chodzi tutaj o renegocjowanie relacji władzy wewnątrz samego pola i ustanawianie prawomocnego światopoglądu pomiędzy ortodoksyjnymi a heterodoksyjnymi uczestnikami dyskusji. Jak podkreśla Małgorzata Jacyno [55], aby można było prowadzić takie „negocjacje”, potrzeba zaangażować zewnętrznych ekspertów. Należy zatem postawić pytanie o to, jak do tego doszło, że nauka (mowa tu w szczególności o naukach humanistycznych i społecznych) mogła się stać wiarygodnym „ekspertem” w polu sztuki, i w jakim zakresie oraz w jaki sposób zbliżyła się do działań artystycznych.

Przemiany w obrębie nauki i artystyczne wpływy

Aby zrozumieć, jak mogło dojść do „sporu” przyjmującego kształt dyskusji nad *artistic research*, powinniśmy spojrzeć na warunki, okoliczności i wydarzenia wpływające na zmiany w obrębie infrastruktury pola naukowego. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na wzrost szeroko rozumianej mobilności [Urry] spowodowany rozwojem nowych technologii komunikacyjnych, otwarciem granic państw oraz rynków, która powoduje wielokierunkowy przepływ wiedzy i kapitału. Procesy te przyczyniają się do kwestionowania funkcji, statusu i społecznej roli instytucji nauki w ich dotychczasowych postaciach – czego przejawem mogą być wciąż pojawiające się nowe „kryzysy” [Wallerstein]. W kontekście nauki (rozumianej szeroko) próbą odpowiedzi na zaistniałe warunki były na przykład nowe modele jej uprawiania, jak *Science Mode 2.0* [Nowotny et al.]. W ramach *Mode 2*. zadaniem nauki przestało być wyłącznie wytwarzanie wiedzy (zgodne z obiektywistycznym paradygmatem poznania), ale również

zaangażowanie w rozwiązywanie newralgicznych problemów (społecznych, ekonomicznych, zdrowotnych, ekologicznych etc.) w sposób angażujący nie tylko teoretyków, ale także specjalistów-praktyków, aktywistów, projektantów, artystów czy tych, których problem bezpośrednio dotyczy. Z kolei w przypadku nauk humanistycznych i społecznych odpowiedzią na niewystarczająco adekwatne do zmieniającej się rzeczywistości kryteria naukowe były liczne zwroty kulturowe [Bachmann-Medick], w ramach których weryfikowano oraz przedefiniowywano przedmioty i sposoby prowadzenia badań. Zwroty, takie jak między innymi: performatywny, wizualny czy materialny, umożliwiły włączenie w obręb praktyki naukowej alternatywnych rodzajów narracji opartych na mediach i narzędziach, które wykraczają poza słowo i tekst. Równocześnie nie można ignorować rozwoju refleksji nad paradygmatem badań nie tylko jakościowych, ale również postjakościowych [Lather and St. Pierre], kwestionujących pozostałości po obiektywistycznym modelu poznania. Możliwość dopuszczenia do prawomocnego obiegu nauki „łagodniejszych” i bardziej subiektywnych form prowadzenia i prezentacji badań może się wiązać również z większą świadomością ograniczeń wynikających ze stosowania tekstu jako podstawowego narzędzia do komunikowania wiedzy. Przykładem może być tutaj również wykształcenie się postaw takich jak paradygmat badań wizualnych [Pauwels; Pink] czy nawet *arts-based research*¹¹ [Leavy; Barone and Eisner], a także wszelkich innych praktyk badawczych, które poszukują inspiracji w działaniach artystycznych (np. autoetnografia ewokatywna [Kacperczyk]) i artystycznym sposobie postrzegania rzeczywistości. Sytuacja ta pokazuje, że nie tylko sztuka poszukuje zewnętrznych terytoriów do eksploracji i „zasiedlenia”, ale że dzieje się to również po stronie nauk społecznych i humanistycznych, choć z innych pobudek. Suma opisanych powyżej procesów sprawia, że otwiera się zupełnie nowa, nieznana dotąd płaszczyzna, w obrębie której może dochodzić do konfrontacji pomiędzy sztuką a nauką.

¹¹ *Arts-based research* (badania oparte na sztuce) jest podejściem badawczym, w którym traktuje się sztukę czy artystyczne metody pracy jako wartościowe narzędzia umożliwiające docieranie do innych rodzajów wiedzy.

Akademia, kapitalizm i rynek wiedzy

Przyjrzyjmy się zatem tej konfrontacji z perspektywy szerszych infrastrukturalnych uwarunkowań. Parafrazując stwierdzenie Frederica Jamesona, że struktura świata sztuki i dzieła sztuki same w sobie stanowią refleksję nad bieżącą sytuacją społeczno-ekonomiczno-polityczną, chciałabym poświęcić uwagę instytucjonalnym okolicznościom, w których sztuka powstaje. W tym kontekście proponuję poddać krótkiej refleksji wielowymiarową relację pomiędzy jednymi z najważniejszych instytucjonalnych graczy w polu sztuki – akademiami (wpisującymi się w system szkolnictwa wyższego) a późnym kapitalizmem.

Po pierwsze, jeśli mówimy o pewnego rodzaju układzie sił w świecie uczelni wyższych, należy się zastanowić nad współczesną hierarchią w obrębie dyscyplin akademickich. Przyzwyczailiśmy się, że dominacja nauk ścisłych nad sztuką i humanistyką jest perspektywą najbardziej adekwatnie opisującą warunki życia w późnym kapitalizmie. Sytuacja ta nie jest jednak tak prosta. Podstawowa logika kapitalistyczna opiera się na założeniu, że nauki przyrodnicze, ścisłe i w niektórych przypadkach nauki społeczne są bardziej użyteczne lub społecznie potrzebne, ponieważ dostarczają wiedzy empirycznej [Afeltowicz and Pietrowicz] niezbędnej do realizowania imperatywu o postępie technologicznym i generowania nowego kapitału. Tymczasem, choć może się to wydawać paradoksalne, udział humanistyki i sztuki jest instrumentalnie niezbędny do zapewnienia „kreatywności i innowacji” [Reckwitz] dla rozwoju gospodarczego zachodnich społeczeństw, funkcjonujących w erze przemysłów kreatywnych. Co to jednak oznacza dla sporu o *artistic research*? Mówiąc prościej: nauki (mowa tu przede wszystkim o naukach ścisłych, przyrodniczych i społecznych) mogą stawać się w szczególnie sposób i w określonych przypadkach „bardziej miękkie”¹², dzięki czemu mają szansę zyskiwać na „innowacyjności”. Sztuka i nauki humanistyczne natomiast, w dobie kwantyfikacji i parametryzacji, wykształcają specyficzną strategię przetrwania polegającą na stawaniu się bardziej

¹² W świetle teorii Bourdieu jest to możliwe tylko w odniesieniu do heterodoksyjnych krańców pól, przy jednoczesnym zachowaniu ortodoksyjnego trzonu.

mierzalnym, upodabniając się w wymiarze infra-strukturalnym i organizacyjnym do „silniejszego” – czyli do świata nauk ścisłych i przyrodniczych.

Po drugie, problem *artistic research* wymaga rozpatrzenia w kontekście przemian w obrębie europejskiego szkolnictwa wyższego. Poprzez wprowadzenie szeregu regulacji wiele akademii artystycznych stało się uniwersytetami, a jednym z ważniejszych czynników było wprowadzanie systemu bolońskiego [Kwiek]. W Polsce znaczącym efektem takiej zmiany było między innymi przejście akademii spod opieki Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pod kuratelę Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. W ten sposób uczelnie artystyczne weszły do „świata naukowego”: zaczęły oferować studia doktoranckie i podejmować działania zmierzające do strukturalnej unifikacji w obrębie programów nauczania i parametryzacji działań artystyczno-naukowych; zaczęły w pewien sposób konkurować z „uniwersytetami” na nieznanym łądzie. Moment znalezienia się na arenie naukowej – „rynku wiedzy” – zmusił artystów i teoretyków sztuki do przystosowania się do nowych okoliczności. Jednym z istotnych wymogów stało się realizowanie praktyki artystycznej zgodnej z takimi kryteriami, które umożliwią utrzymanie się w obiegu; które będą gwarantować „suwerenność” przy równoczesnym spełnianiu naukowych standardów. Wraz z rozwijającą się debatą na temat *artistic research* możemy zaobserwować również jego rosnącą instytucjonalizację, która przejawia się w otwieraniu programów czy instytutów „artystyczno-badawczych”, studiów doktoranckich w dziedzinie *artistic research* lub we wprowadzaniu modułów nauczania w programach magisterskich [Caduff]. W takiej perspektywie nazywanie omawianych tutaj praktyk „badaniami artystycznymi” umożliwiać ma przetrwanie w późnokapitalistycznych realiach, choć nie tylko. Nie należy zapominać, że ta „gra” jest co najmniej podwójna i może angażować skrajnie zróżnicowane motywacje.

Zakończenie

Posttechnologiczna kondycja współczesnej rzeczywistości oddziałuje na sztukę nie tylko w wymiarze formalnym, medialnym czy też determinując zakresy poruszanych przez nią tematów, ale pośrednio

zmienia sam sposób jej praktykowania czy prowadzenia namysłu nad nią. *Artistic research* jest przejawem metarefleksji podejmowanej w polu sztuki, reagującej na makroprzemiany, których sztuka jest częścią. Powoływanie *artistic research* „do życia” w polu sztuki może równocześnie wynikać z kilku pozornie wykluczających się pobudek. Po pierwsze, może być związane z tym, że sztuka „zazdrości” nauce sprawczości, władzy i tego, iż jest potrzebna. Kolejny raz sztuka „nie chce się skończyć”, dlatego poszukuje dla siebie nowego początku [Maharaj]. Po drugie, może być przejawem krytyki skierowanej wobec sposobów prowadzenia badań naukowych i społecznej roli nauki. Po trzecie, może być wyrazem potrzeby bycia widzianą – dostrzeganą jako cenny zasób wiedzy dla świata naukowego. Ma to bliski związek ze strukturą otoczenia, w jakim wytwarzana jest dzisiaj wiedza. Sztuka, chcąc „produkować wiedzę”, usiłuje stać się częścią społeczeństwa informacyjnego [Castells and Himanen] i dystrybuować ten podstawowy w nim zasób, jakim jest wiedza właśnie. Po czwarte, „trzymanie z nauką” może być wyćwiczoną subwersywną strategią skierowaną przeciwko establishmentowi w rodzimym polu sztuki. Jak wskazuje Hal Foster w swoim eseju *Artysta jako etnograf*, sztuka stała się przede wszystkim dyskursywna, co może tłumaczyć problem z enigmatycznym statusem *artistic research* i jego definicją. Z perspektywy analizy układu sił wewnątrz pola sztuki esencja „artystycznych badań” może mieć mniejszy związek z tym, co materialnie w wyniku takich praktyk powstaje, czy też jaki jest charakter artystyczno-badawczych metod pracy, a bardziej może dotyczyć samego performatywnego aktu nazywania tego, co się robi. Poszukiwanie nowych słów-kluczy, wprowadzanie w obręb dyskursu kategorii odróżniających, wyróżniających i podnoszących status jest taktyką, która w artystycznym świecie ma co najmniej stuletnią tradycję.

Lista prac cytowanych

- Afeltowicz, Łukasz, and Krzysztof Pietrowicz. *Maszyny społeczne: Wszystko ujdzie, o ile działa*. Wydawnictwo Naukowe PWN, 2013.
- Bachmann-Medick, Doris. *Cultural turns: Nowe kierunki w naukach o kulturze*. Translated by Krystyna Krzemieniowa, Oficyna Naukowa, 2012.
- Barone, Tom, and Elliot W. Eisner. *Arts Based Research*. Sage, 2012.
- Borgdorff, Henk. "A Brief Survey of Current Debates on the Concepts and Practices of Research in the Arts." *Handbook for Artistic Research Education*, edited by Henk Borgdorff, et al., Amsterdam Elia, 2013, pp. 146-152.
- . "The production of knowledge in artistic research." *The Routledge Companion to Research in the Arts*, edited by Michael Biggs, and Henrik Karlsson, Routledge, 2011, pp. 44-63.
- Bourdieu, Pierre. *Reguły sztuki: Geneza i struktura pola literackiego*. Translated by Andrzej Zawadzki, Małgorzata Sugiera, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2015.
- Brelińska, Paulina. *Research artystyczny. Analiza rozwoju młodej dziedziny z pogranicza sztuki i nauki*. UAP, 2018 [niepublikowana praca magisterska].
- Caduff, Corina. "Artistic Research: Methods-Development of a Discourse-Current Risks". *Poetry of the real: Aufzeichnungen der Hochschule für Gestaltung und Kunst FHNW*, edited by Kirsten Langkilde, et al., Christoph Merian Verlag, 2016, pp. 311-323.
- Castells, Manuel, and Pekka Himanen. *Spółczesność i państwo dobrobytu: model fiński*. Translated by Michał Penkala, Michał Sutowski, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, 2009.
- Dombois, Florian. *Intellectual Birdhouse: Artistic Practice As Research*. Koenig Books, 2011.
- Foster, Hal. *Powrót realnego: Awangarda u schyłku XX wieku*. Translated by Mateusz Borowski, and Małgorzata Sugiera, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2010.
- Hannula, Mika. "Catch me if you can – Chances and challenges of artistic research". *Art and Research: A Journal of Ideas, Contexts and Methods*, no. 2, 2010, pp. 2-20.
- Hannula, Mika, et al., editors. *Artistic Research Methodology: Narrative, Power and the Public*, Peter Lang, 2014.
- Higgins, Dick. *Nowoczesność od czasu postmodernizmu: oraz inne eseje*. Translated by Piotr Rypson, Słowo/obraz terytoria, 2000.
- Jacyno, Małgorzata. *Iluzje codzienności: O teorii socjologicznej Pierre'a Bourdieu*. Wydawnictwo IFiS PAN, 1997.
- Jameson, Fredric. *Postmodernizm, czyli logika kulturowa późnego kapitalizmu*. Translated by Maciej Płaza, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2011.
- Kacperczyk, Anna. "Autoetnografia – technika, metoda, nowy paradygmat? O metodologicznym statusie autoetnografii". *Przegląd Socjologii Jakościowej*, vol. X, no. 3, 2014, pp. 32-75.
- Kwiek, Marek. *Transformacje uniwersytetu: Zmiany instytucjonalne i ewolucje polityki edukacyjnej w Europie*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2010.
- Lather, Patti, and Elizabeth A. St. Pierre. "Post-qualitative research". *International Journal of Qualitative Studies in Education*, no. 6, 2013, pp. 629-633.
- Leavy, Patricia. *Metoda spotyka sztukę: Praktyki badawcze oparte na sztuce*. Translated by Katarzyna Stanisiz, and Justyna Kucharska, Narodowe Centrum Kultury, 2018.
- Ludwiński, Jerzy. *Sztuka w epoce postartystycznej i inne teksty*. Edited by Jarosław Kozłowski, Akademia Sztuk Pięknych, 2009.
- Maharaj, Sarat. "Know-how and No-How: stopgap notes on 'method' in visual art as knowledge production". *ART&RESEARCH: A Journal of Ideas, Contexts and Methods*, vol. 2, no. 2, Spring 2009, <http://www.artandresearch.org.uk/v2n2/maharaj.html>.
- Małkiewicz, Zofia. "Nie tylko «art and science», czyli jak myśleć o praktykach łączących sztukę i naukę? Propozycja nowej typologii". *Kultura i Społeczeństwo*, vol. 61, no. 1, 2017, pp. 175-190.
- Mühl, Sebastian. "Artistic Research as a Challenge for Art Criticism". *Notebook for Art, Theory and Related Zones*, no. 20, 2016, <http://vvp.avu.cz/wp-content/uploads/2016/12/muhl.pdf>.

Nowotny, Helga, et al., editors. *Re-Thinking Science: Knowledge and the Public in an Age of Uncertainty*. Polity Press, 2001.

Pauwels, Luc. *Reframing Visual Social Science: Towards a More Visual Sociology and Anthropology*. Cambridge University Press, 2017.

Pink, Sarah. *Doing Visual Ethnography: Images, Media and Representation in Research*. Sage 2012.

Reckwitz, Andreas. *Odkrycie kreatywności: O procesie społecznej estetyzacji*. Translated by Katarzyna Kończal, and Zofia Sucharska, Narodowe Centrum Kultury, 2017.

Rubidge, Sarah. *Artists in the Academy: Reflections on Artistic Research*, 2005, <http://ausdance.org.au/articles/details/artists-in-the-academy-reflections-on-artistic-practice-as-research>.

Snow, Charles P. *The Two Cultures; And, a Second Look: An Expanded Version of 'the Two Cultures and the Scientific Revolution'*. Cambridge University Press, 1972.

Urry, John. *Socjologia mobilności*. Translated by Janusz Stawiński, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009.

Wallerstein, Immanuel. *Analiza systemów światów: Wprowadzenie*. Translated by Katarzyna Gawlicz, and Marcin Starnawski, Dialog, 2007.

Wójtowicz, Ewa. *Sztuka w kulturze postmedialnej*. Wydawnictwo Katedra, 2016.

Abstract

Zofia Małkowicz-Daszkowska

The Case of Artistic Research or on Artistic Survival Strategies in the 21st Century

The article is a reflection on the conditions for artistic research to appear in contemporary art. The purpose of the analysis is to propose new conceptual framework, to help observe contemporary relations between art and science, in particular social sciences and humanities. The issues discussed in the paper cover: the definition of artistic research with regard to artistic and scientific activities; the context of technological transformations within the infrastructure of art and science; the interpretation of how the reference to

values and activities assigned, by tradition, to the world of science, may constitute a strategy adhering to other “rules of the game” in the field of the arts.

Keywords: artistic research, art & science relations, transformations, sociology of art, social science and humanities, art as research, academia, post-technology